ਦੋ ਪਾਸੇ

ਪਾਤਰ

ਮਹਿੰਦਰ ਨਾਥ ਖੋਸਲਾ — ਵਕੀਲ

ਵੀਨਾ — ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਧੀ

ਨਰਾਇਨ — ਉਸ ਦਾ ਦੋਸਤ

ਰੁਲਦੂ — ਉਸ ਦਾ ਨੌਕਰ

ਦੋ ਪਾਸੇ

ਮਿਸਟਰ ਖੋਸਲਾ ਆਰਾਮ ਕੁਰਸੀ ਉਤੇ ਪਏ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਵਕੀਲ ਹਨ, ਉਮਰ ੫੫ ਸਾਲ, ਖਿਚੜੀ ਵਾਲ, ਨੱਕ ਉਤੇ ਐਨਕ । ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੌਕ ਹੈ । ਅੰਗੀਠੀ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜ ਵੇਲਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਗਰੁੱਪ ਫ਼ੋਟੋ ਪਏ ਹਨ । ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਚਿਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੌਕਰ ਰੁਲਦੂ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਰੁਲਦੂ — ਬਾਬੂ ਜੀ ।

ਖੋਸਲਾ — (ਅਖ਼ਬਾਰ ਰਖ ਕੇ) ਕੀ ?

ਰੁਲਦੂ — ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਹਬ ਮਿਲਣ ਆਏ ਨੇ ।

ਖੋਜਲਾ — ਕੋਈ ਮੁਅੱਕਲ ?

ਰੁਲਦੂ — ਜੀ ਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ।

ਖੋਸਲਾ — ਇਕੱਲੇ ਈ ਨੇ ?

ਰੁਲਦੂ — ਇਕੱਲੇ।

ਖੋਸਲਾ — ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਨੇ ?

ਰੁਲਦੂ — ਮਧਰਾ ਕੱਦ, ਲੰਬੇ ਵਾਲ, ਤੇ ਅਖਾਂ ਉਤੇ ਰੰਗਦਾਰ ਮੋਟੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ।

ਖੋਸਲਾ — ਹੋਰ ?

ਰੁਲਦੂ — ਕਮੀਜ਼ ਧਾਰੀਆਂ ਵਾਲੀ, ਤੇ ਸਫੈਦ ਚੱਪਲ।

ਖੋਸਲਾ — ਰੰਗ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਏ ?

ਰੁਲਦੂ — ਕਣਕ ਭਿੰਨਾ। ਬੜੇ ਉਤਾਵਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੱਛ ਵਿਚ ਚਮੜੇ ਦਾ ਇਕ ਥੈਲਾ ਏ ਤੇ......

ਖੋਸਲਾ — ਬਸ, ਬਸ ਸਮਝ ਗਿਆ, ਸਮਝ ਗਿਆ! ਇਹ ਕਮਬਖ਼ਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਿਆ ?

ਰੁਲਦੂ — ਕਿਉਂ ਜੀ ਕੌਣ ਏ ?

ਖੋਸਲਾ — ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਦੋਸਤ।

ਰੁਲਦੂ — ਫਿਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਵਾਂ ?

[ਬੂਹੇ ਉਤੇ ਠਕ ਠਕ।

ਖੋਸਲਾ — ਤੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ ਸੀ ?

ਰੁਲਦੂ — ਇਹੋ, ਕਿ ਬਾਉ ਜੀ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ।

ਖੋਸਲਾ — ਅੱਛਾ, ਅੱਛਾ ਠਹਿਰ...ਇਕ ਮਿੰਟ ਸੋਚਣ ਦੇ।

[ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਉਹੀ ਸਾਹਬ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਰੁਲਦੂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਮਿਸਟਰ ਖੋਸਲਾ ਉਠ ਕੇ ਬੜੇ ਤਪਾਕ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਖੋਸਲਾ — ਆਉ, ਆਉ...ਖ਼ੂਬ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਈ ਯਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ...ਖ਼ੂਬ...ਕਦੋਂ ਆਏ ?

ਨਾਰਾਇਨ — (ਚਮੜੇ ਦਾ ਥੈਲਾ ਸਟੂਲ ਉਤੇ ਰਖ ਕੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਖ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ?

ਖੋਸਲਾ — ਮਿਲਿਆ ਸੀ...ਬੈਠੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ।

[ਦੋਵੇਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਫਿਰ ਤੁਸਾਂ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿਤਾ ?

ਖੋਸਲਾ — ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਰਿਹਾ । ਇਕ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਏ, ਬੜਾ ਦਿਲਚਸਪ । ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਇਹ ਕਤਲ ਇਕ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਹੋਇਆ ਏ । ਪੁਲਸ ਨੇ ਬੀਵੀ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਏ । ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਇਹੋ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਬੀਵੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਰਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਉਹ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਪਰ ਮੇਰੀ ਛਾਣ ਬੀਨ ਇਹ ਦਸਦੀ ਏ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਖ਼ੁਦਕਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਏ ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਵਕਾਲਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਏ ।

ਖੋਸਲਾ — ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿਧਾ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਏ । ਬੇਹਦ ਦਿਲਚਸਪ ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮਸਰੂਫ਼ ਹੋਵੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ ।

ਖੋਸਲਾ — ਕਿਉਂ ? ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਏ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ । ਉਹੀ ਫ਼ਿਲਮ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਲਈ

ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਖੋਸਲਾ — ਹਾਂ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ ਖ਼ਤ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਖ਼ਤੋ-ਕਿਤਾਬਤ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁਕਣ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਖਤਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ।

ਖੋਸਲਾ — ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ...? ਤੁਸਾ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਹਫ਼ਤੇ ਖ਼ੁਦ ਆਉਗੇ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਜਵਾਬ ਕੀ ਦੇਣਾ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਆ ਈ ਰਹੇ ਓ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ? ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣੋਗੇ ਨਾ ?

ਖੋਸਲਾ — ਡਾਇਰੈਕਟਰ ?

ਨਾਰਾਇਨ — (ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਕੇ) ਕਿਉਂ ?

ਖੋਸਲਾ — (ਜ਼ਰਾ ਸੰਭਲ ਕੇ) ਇਸ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਰੁਪਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦੀ ਲੋੜ ਏ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ।

ਖੋਸਲਾ — ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ, ਕੁਲ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ।

ਖੋਸਲਾ — ਪਰ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਤਾਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਨਾ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਜੀ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਏ।

ਖੋਸਲਾ — ਨਹੀਂ, ਕਾਨੂਨੀ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰ ਹਾਂ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਪਰ ਬਾਕੀ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਲੈਣਾ ਜੁ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਖੋਸਲਾ — (ਗੱਲ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) ਖੈਰ, ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਏ, ਸੋਚ ਲਵਾਂਗੇ, ਹਾਲੇ ਕਿਹੜੀ ਕਾਹਲੀ ਏ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਨਹੀਂ ਜੀ, ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਤਾਂ ਕਾਹਲੀ ਈ ਏ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਸਾਡੀ ਫ਼ਿਲਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਈ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ। ਸਾਰੇ ਖ਼ਰਚ ਵਰਚ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰਨੇ ਨੇ, ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਓ ਹਾਲੇ ਕੋਈ ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ।

ਖੋਸਲਾ — ਨਾਰਾਇਨ ਸਾਹਿਬ, ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਮੇਰਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਧਿਆਨ ਉਖੜਿਆ ਉਖੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ ਹੋਣਗੇ, ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋਣ ਲਗੇ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਖੋਸਲਾ — ਫ਼ੈਸਲਾ ਤੇ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਫ਼ਾ ਕਰਦੇ। ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਇਹ ਤਾਂ ਨਾ ਨਾ ਆਖੋ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਦਿਨ ਭੁੱਲ ਗਏ ਓ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਰਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਰਟ ਕਰਨ ਦਾ ਐਨਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਸਟੇਜ ਦੀ ਜਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਓ।

ਖੋਸਲਾ — ਜੀ ਉਹ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਲਜ ਨਾਲ ਗਈਆਂ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਪਰ ਇਹ ਫ਼ਿਲਮ ਕੰਪਨੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਓ, ਕਲਾ ਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਖ਼ਿਦਮਤ ਲਈ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡਾ ਆਦਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਏ, ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਏ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਇਕੋ ਵਪਾਰ ਏ, ਉਹ ਏ ਫ਼ਿਲਮ! ਭੈੜੀ ਤੋਂ ਭੈੜੀ ਫ਼ਿਲਮ ਵੀ ਖ਼ਰਚ ਕੱਢ

ਜਾਂਦੀ ਏ। ਤੇ ਜੇ ਟੁੱਲ ਵਜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਨੇ। ਇਕੋ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਚ ਦਸ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਐ।

ਖੋਸਲਾ — (ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਟੁਕ ਕੇ) ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਹੋਣੀ ਏ? ਦਿੱਲੀ ਜੋ ਰਹਿੰਦੇ ਓ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਬੇਤਾਬੀ ਨਾਲ) ਹਾਂ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ?

ਖੋਸਲਾ — ਉਥੇ ਸਭਨਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੋਵੋਗੇ?

ਨਾਰਾਇਨ — (ਉਮੀਦ ਨਾਲ) ਹਾਂ, ਲਗ ਪਗ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ।

ਖੋਸਲਾ — ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮੁਲਕ ਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਖ਼ਿਦਮਤ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਠਰਕ ਹੈ। ੧੯੪੨ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਜੇਹਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ......

ਨਾਰਾਇਨ — ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਆਂ।

ਖੋਸਲਾ — ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿਚ ਜੁਟ ਕੇ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ — 'ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਹਾਲਤ'। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਈ ਵਿਹਲ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਕਚਹਿਰੀ ਰਤਾ ਛੇਤੀ ਉਠ ਖਲੋਂਦੀ ਏ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਸੌਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਉਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਸਰਦੀਆਂ ਵੀ ਦੱਬੋ ਘੁੱਟੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ੁਕਰੈ, ਹਣ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੀ ਏ। ਬਸ ਹੁਣ ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੀਡਰ ਦਾ ਮੁਖਬੰਦ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥੋ ਹੱਥ ਵਿਕ ਜਾਏ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਕਿਹੜੇ ਲੀਡਰ ਦਾ?

ਖੋਸਲਾ — ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ।

ਖੋਸਲਾ — ਜੇ ਜਵਾਹਰਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਦਾ......

ਨਾਰਾਇਨ — ਜਵਾਹਰਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ ਈ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਓ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੀਡਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੋਚੋ।

ਖੋਸਲਾ — ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਲੀਡਰ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਕੋਈ।

ਖੋਸਲਾ — ਰਾਜਾ ਜੀ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਕੇ) ਨਹੀਂ।

ਖੋਸਲਾ — ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੋਈ ਕੌਮਨਿਸਟ ਲੀਡਰ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਕੌਮਨਿੰਸਟ ਲੀਡਰ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਉਂ ਨਾ ਲਓ। ਜੇ ਕਿਤਾਬ ਨੇ ਉਂਜ ਵਿਕਣਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾ ਏਥੇ ਜ਼ਬਤ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਖੋਸਲਾ — (ਇਕ ਦਮ) ਸੁਝ ਗਿਆ!

ਨਾਰਾਇਨ — ਕੀ ?

ਖੋਸਲਾ — ਜੇ ਵਿਜਯ ਲਕਸ਼ਮੀ ਪੰਡਤ ਲਿਖ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬਸ ਕੀ ਕਹਿਣੇ ਨੇ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਠੀਕ।

ਖੋਸਲਾ — ਫਿਰ ਹੈ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਮਿਸਿਜ਼ ਪੰਡਤ ਤਾਈਂ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਮੁਸ਼ਕਲ ਈ ਏ।

ਖੋਸਲਾ — ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਏ ?

ਨਾਰਾਇਨ — (ਸੋਚ ਕੇ) ਅੱਛਾ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੀ ਭੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ।

ਖੋਸਲਾ — ਕੋਸ਼ਸ਼ ਵੋਸ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੰਮ ਤੁਸਾਂ ਕਰਵਾਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖ ਦੇਣਾ; ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਏ ਇਸ

ਨੂੰ ਛਪਵਾਣਾ ਤੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਵਿਜਯ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਮੁਖਬੰਦ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਅੱਛਾ, ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਖੋਸਲਾ — ਮੈਂ ਮਸੌਦਾ ਲੈ ਆਵਾਂ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਹਾਲੇ ਕਿਹੜੀ ਕਾਹਲੀ ਏ। ਜਾਣ ਲਗੇ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ। (ਠਹਿਰ ਕੇ) ਹਾਂ...ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਫ਼ਿਲਮ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚੇ ਈ ਰਹਿ ਗਈ। ਭਈ ਮੈਂ ਉਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਜ ਮੁਕਾਉਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੱਸੇ ਭਰਨੇ ਈ ਪੈਣਗੇ।

ਖੋਸਲਾ — ਭਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਜ ਕਲ੍ਹ.........ਕੀ ਦੱਸਾਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਤਾਂ ਏਸ ਕਿਤਾਬ ਨੇ ਲੈ ਲਿਆ ਏ। ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਏ ਮੇਰੀ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ?

ਖੋਸਲਾ — ਹਾਂ। ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸੋਲਨ ਕੋਲ ਕਾਰ ਇਕ ਵਧੇ ਹੋਏ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਈ। ਅਗਲਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੀਚਰ ਕੀਚਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਮਡਗਾਰਡ ਮੁੜ ਗਏ। ਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਭਵਾਟਨੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਡਿੱਗੇ। ਸ਼ੁਕਰੈ ਜਾਨ ਬਚ ਗਈ, ਪਰ ਇਹ ਬਾਂਹ — (ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਅਕੜਾ ਕੇ) ਉਫ਼......ਫ...... ਹੁਣ ਵੀ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਬੜਾ ਦਰਦ ਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਨਾ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਕਿਹੜੀ ਫ਼ਿਲਮ ਕੰਪਨੀ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਹਿਸੇ ? ਇਹ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹਾਲੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜੀਣਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹੋਵੋਗੇ। ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦੇਖੀ ਏ ਵੀਨਾ ? ਅਠ ਸਾਲ ਦੀ ਏ, ਪਰ ਹੈ ਬੜੀ ਸਮਝਦਾਰ ! (ਹਾਕ ਮਾਰ ਕੇ)

ਰੁਲਦੂ, ਓਏ ਰੁਲਦੂ !

[ਰੁਲਦੂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਰੁਲਦੂ — ਜੀ।

ਖੋਸਲਾ — ਜਾ ਕੇ ਵੀਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਆ !

ਨਾਰਾਇਨ — (ਘੜੀ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ) ਬੜਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਏ। ਵਕਤ......ਵਕਤ ਐਵੇਂ ਉੱਡਦਾ ਏ। ਅਸੀਂ ਹਾਲੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਉਤੇ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁਜੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮ ਕੰਪਨੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਆਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਨਵੈਸਿੰਗ ਸਮਝੋ। ਮੈਨੂੰ ਕਨਵੈਸਿੰਗ ਤੋਂ ਬੜੀ ਨਫ਼ਰਤ ਏ। ਕਨਵੈਸਿੰਗ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਏਜੰਟ ਜਾਪਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਹ ਫਿੱਕੀ ਤੇ ਖੋਖਲੀ ਜਾਪਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਤੁਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਤੀ ਓ — ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਗੁੱਝੀ ਨਹੀਂ। ਏਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਕੰਪਨੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ......

ਖੋਸਲਾ — ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੁਝ ਡਿੱਗਦੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਏ ? ਇਹ ਫ਼ਿਲਮ ਕੰਪਨੀਆਂ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਸੱਟਾ ਨੇ ਸੱਟਾ। ਰੁਪਏ ਲਾ ਦਿਉ — ਆ ਗਏ ਵਾਹ ਵਾਹ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਦਿਵਾਲਾ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਜੋ ਲੋਗ ਸੱਟਾ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸੱਟਾ ਖੇਡ ਲੈਂਦੇ ਨੇ — ਤਾਸ਼ ਦਾ, ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ, ਰੂੰ ਦਾ, ਕਣਕ ਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦਾ, ਗ਼ਰਜ਼ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ। ਉਹ ਫ਼ਿਲਮ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸੱਟਾ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਨੇ। ਪਰ

ਸਾਵਧਾਨ ਵਪਾਰੀ ਲਈ......

ਖੋਸਲਾ — ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਮੈਂ ਵਪਾਰੀ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਵਕੀਲ ਆਂ ! ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲਿਖ ਛਡਦਾ ਹਾਂ । ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਕਲਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਮਸ ਏ । ਹੁਣ ਇਹ 'ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਹਾਲਤ' ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਏ, ਮਸਾਂ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੀ ਏ । ਲਿਖਣਾ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਮੰਗਦਾ ਏ । ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਛਪ ਕੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ । ਜੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਵਿਜਯ ਲਕਸ਼ਮੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਮੁਖਬੰਦ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ......

ਨਾਰਾਇਨ — ਸਾਡਾ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਖ਼ਿਆਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਮਿਸਿਜ਼ ਵਿਜਯ ਲਕਸ਼ਮੀ ਪੰਡਤ ਤੋਂ ਕਰਾਈਏ । ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਈ ਫ਼ਿਲਮ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਣਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਆਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਹੀ ਫੜੀਏ । ਅਸੀਂ ਫ਼ਿਲਮ ਉਤੇ ਖ਼ਰਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਕਰਾਂਗੇ । ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੰਧਾ ਧੁੰਦ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਰੁਪਿਆ ਰੋੜ੍ਹ ਛਡੀਏ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਉਤੇ ਕਿਰਸ ਕਰਨੀ ਏ ਤਾਂ ਜੁ ਆਪਣੇ ਹਿਸੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੀਏ । ਮੈਂ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਖ਼ਰੀਦ ਲਉ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਨਫ਼ੇ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਐ...

[ਰੁਲਦੂ ਵੀਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਖੋਸਲਾ — ਲਉ ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਆ ਗਈ ਏ । ਵੀਨਾ ਇਧਰ ਆ । ਨਮਸਤੇ ਕਰ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੂੰ ।

ਵੀਨਾ — ਨਮਸਤੇ ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਪੁਚਕਾਰ ਕੇ) ਬੜੀ ਬੀਬੀ ਕੁੜੀ ਏ ।

ਖੋਸਲਾ — ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਏ । ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਤਨਾ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਗਾਂਦੀ ਏ ਕਿ ਕਮਾਲ ਕਰਦੀ ਏ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਉਤੇ ਮੁਨਹਸਰ ਏ ।

ਖੋਸਲਾ — ਜੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨੋ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਾਰਟ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖਣਾ । ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਕੁੜੀ ਜਾਂ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ ਬਹੁਤ ਚਲਦੀ ਏ । ਪਬਲਿਕ ਬੇਹੱਦ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਏ । 'ਨਰਗਸ' ਫ਼ਿਲਮ ਦੇਖੀ ਸੀ ? ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਪਾਰਟ ਹੈ ਈ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਦਾ । ਪਬਲਿਕ ਮਰਦੀ ਏ ਉਸ ਦੇ ਪਾਰਟ ਤੇ !

ਨਾਰਾਇਨ — ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇਖੇਗਾ । ਨਾਲ ਇਹ ਹਾਲੇ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਫ਼ਿਲਮ ਲਈ ਹਿੱਸੇ ਵੇਚਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੇ । ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ......

ਖੋਸਲਾ — (ਵੀਨਾ ਨਾਲ ਲਾਡ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) ਵੀਨਾ, ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਗੀਤ ਤਾਂ ਸੁਣਾ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅੱਵਲ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ।

ਵੀਨਾ — ਬਾਜਾ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਵੀਨਾ ਨੂੰ) ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਉਤੇ ਗਾਂਦੀ ਹੁੰਨੀ ਏਂ ਮੁੰਨੀ ?

ਵੀਨਾ — ਹਾਂ ।

ਖੋਸਲਾ — ਸੁਣਾ ਦੇ ਖਾਂ, ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਏ ।

ਵੀਨਾ — ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਗਾ ਸਕਦੀ ।

ਖੋਸਲਾ — ਸ਼ਰਮਾਂਦੀ ਏ । (ਪੁਚਕਾਰ ਕੇ) ਸੁਣਾ ਦੇ ਖਾਂ — ਜ਼ਿਦ ਨਹੀਂ

ਕਰੀ ਦੀ। ਜੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਚਗਾ ਜਿਹਾ ਗੀਤ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਚ ਪਾਰਟ ਦੇਣਗੇ। ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਸੁਣਾ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ ਰਾਣੀ ਧੀ।

[ਵੀਨਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਘਸਿਆ ਹੋਇਆ ਫ਼ਿਲਮੀ ਗੀਤ ਬੇਸੁਰ ਤੇ ਬੇਤਾਲ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਮਾਰੀ ਗਲੀ ਆਨਾ,
ਅਛਾ ਜੀ!
ਹਮੇਂ ਨਾ ਭੁਲਾਨਾ,
ਅਛਾ ਜੀ!
ਈ ਈ ਈ ਈ,
ਅਛਾ ਜੀ!

ਨਾਰਾਇਨ — ਇਹ ਈ—ਈ—ਈ—ਈ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਵੀਨਾ — ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਚ ਈਕਰ ਹੀ ਸੀ।

ਖੋਸਲਾ — ਪੂਰੀ ਨਕਲ ਕਰਦੀ ਏ। ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਗਲੇ ਤੇ ਸਮਝ ਉਤੇ ਹੈਰਾਨ ਆਂ। ਜਾ ਬੇਟੀ ਹੁਣ ਖੇਡ।

[ਵੀਨਾ ਤੇ ਰੁਲਦੂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਬੇਸ਼ਕ। ਬਹੁਤ ਸਮਝਦਾਰ ਕੁੜੀ ਏ। (ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ) ਹਾਂ – ਹਾਂ (ਥੈਲੇ ਵਲ ਹੱਥ ਵਧਾ ਕੇ) ਮੈਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ ਨਾਲ ਈ ਲੈ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਇਹ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਏ।

ਖੋਸਲਾ — (ਮੁਰਦਾ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ) ਇਤਨੇ ਕੰਮ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਪਈ

ਏ, ਬਸ ਹੁਣ ਮੁਖਬੰਦ ਦੀ ਉਡੀਕ ਏ। ਹਾਥੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਤੇ ਪੂਛ ਅੜੀ ਰਹਿ ਗਈ ਏ। ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦੇ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਝਿਝਕਦਾ ਹਾਂ; ਪੁਰਾਣੇ ਸਹੇੜੇ ਈ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਆਂ ... ਬਾਂਹ ਹਾਲੇ ਤੀਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਫ਼ ਫ਼ ... (ਬਾਂਹ ਅਕੜਾ ਕੇ) ਹਾਲ ਤੀਕ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ... ਤੜਕੇ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਨਹਾਵਾਂ ਕਿ ਨਾ। ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਚਲ ਰਹੀ ਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਿਮਲੇ ਬਰਫ਼ ਪਈ ਏ। ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹਾਵਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਏ, ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹਾਵਾਂ ਕਿ ਠੰਢੇ ਨਾਲ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਤਬੀਅਤ ਦੇਖ ਲਉ। ਜੇ ਤਬੀਅਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗਰਮ ਨਾਲ ਨਹਾ ਲਉ।

ਖੋਸਲਾ — ਦਰਦ ਐਨ ਹੱਡੀ ਵਿਚ ਰਚ ਗਿਆ ਏ। ਪੂਰੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਏ। ਉਂਜ ਠੀਕ ਠਾਕ ਏ, ਪਰ ਬਾਂਹ ਹਾਲੇ ... (ਹਾਕ ਮਾਰ ਕੇ) ਰੁਲਦੂ, ਓਏ ਰੁਲਦੂ ! ਜ਼ਰਾ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਰੱਖੀਂ, ਮੈਂ ਨਹਾਣਾ ਏਂ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਏ ਕਿ ਮਈ ਤੀਕ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਵਿਕਣੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਈ ਵਿਕ ਜਾਣਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਦੋਸਤ ਤਾਂ ਝਟ ਈ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਅਨਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਉਹ ਬੜੀ ਮਗਜ਼-ਪੱਚੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਿਮਾਗ ਈ ਚੱਟ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਦੇਣ ਲੈਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਸੇਰ ਪੱਕੇ ਬਾਦਾਮ ਖਾ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਨੂੰ ਤਰਾਵਤ ਆਉਂਦੀ ਏ।

ਖੋਸਲਾ — ਬਸ ਇਹੀ ਹਾਲ ਮੁਅੱਕਲਾਂ ਦਾ ਏ। ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਘੰਟਾ ਘੰਟਾ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਮਸਾਂ ਵਿਹਲ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਏ। ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਰਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਉਹ ਗੁਝੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਰਹੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਉਂ! ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਤੇ ਪੁਲਸ ਦੀ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਉਪਰਲੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਉਹ ਚੁੱਕ ਥੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤਹਿਲਕਾ ਮੱਚ ਜਾਏਗਾ। (ਹੱਸ ਕੇ) ਇਕ ਦੋ ਬੜੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਫ਼ੋਟੋ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਇਕ ਹੈ ਮਿਉਨਸਪੈਲਟੀ ਦੀਆਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਭਜੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਦਾ ਦਰਿਸ਼, ਤੇ ਦੂਜਾ — ਬੁੱਝੋ!

ਨਾਰਾਇਨ — ਦੂਜਾ ਕੀ ਏ?

ਖੋਸਲਾ — ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਹਾਥੀ ਉਤੇ ਜਲੂਸ, ਜਿਸ ਅਗੇ ਸਪਾਹੀ ਭੁੱਖੇ ਨੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਹੰਟਰ ਵਰ੍ਹਾ ਰਹੇ ਨੇ ... ਕਮਾਲ ਦਾ ਸੀਨ ਹੈ!

ਨਾਰਾਇਨ — (ਜਿਵੇਂ ਇਸੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਏ ਕਿ ਕਦ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰਾ ਬੰਦ ਹੋਵੇ) ਅੱਜ ਫਿਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ ਤਾਂ ਭਰ ਦੇਵੋਗੇ ਨਾ। ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਕਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਈ ਦਿੱਲੀ ਪੁਜਣਾ ਏ। ਉਥੇ ਸਾਡੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਏ। ਅਸੀਂ ਬਜਟ ਤੇ ਸਟੂਡੀਉ ਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਨਾ ਏ।

ਖੋਸਲਾ — ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ! ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਾਰਟ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ, ਪਬਲਿਕ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਏ। ਫ਼ਿਲਮ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਸਾਡੀ ਫ਼ਿਲਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਲਈ ਫ਼ਿਲਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਬਣਾਵੇਗਾ?

(ਥੈਲੇ ਵਿਚੋਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ ਕਢ ਕੇ) ਲਉ ਇਹ ਫ਼ਾਰਮ ਇਸ ਨੂੰ ਭਰ ਦੇਵੋ।

ਖੋਸਲਾ — (ਫ਼ਾਰਮ ਫੜ ਕੇ ਤੇ ਮੇਜ਼ ਉਤੇ ਰਖ ਕੇ) ਮਿਸਿਜ਼ ਪੰਡਤ ਦਿੱਲੀ ਕਦੋਂ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਏ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਬਸ ਪੰਜ ਦਸ ਦਿਨ ਤੀਕ ਪੁਜ ਜਾਏਗੀ।

ਖੋਸਲਾ — ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਹਿੰਮਤ ਕਰਨੀ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਦਿੱਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਸਰੂਫ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਦ ਅਲਾਹਾਬਾਂਦ ਯਾ ਲਖਨਊ ਗਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀਏ।

ਖੋਸਲਾ — ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਏ ਕਿ ਉਹ ਮੁਖਬੰਦ ਲਿਖ ਦੇਵੇਗੀ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਜੱਬਲਪੁਰੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫ਼ੁਰਸਤ ਹੋਈ ਤੇ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਜਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਜਣੇ, ਜੇ ਉਦੋਂ ਮਿਸਿਜ਼ ਵਿਜਯ ਲਕਸ਼ਮੀ ਪੰਡਤ ਲਖਨਊ ਹੋਈ, ਲਖਨਊ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਫਿਰ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਖਬੰਦ ਤਿਆਰ ! (ਮੇਜ ਉਤੋਂ ਫ਼ਾਰਮ ਚੁਕ ਕੇ) ਲਉ, ਇਹ ਫ਼ਾਰਮ ।

ਖੋਸਲਾ — ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਲੈ ਆਵਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਈ ਲੈ ਜਾਣਾ।

[ਖੋਸਲਾ ਉਠ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਨਾਰਾਇਨ ਬੇਤਾਬੀ ਨਾਲ ਟਹਿਲਦਾ ਹੈ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮਸੌਦਾ। ਹੂੰ ! ਵੱਡਾ ਲਿਖਾਰੀ ਬਣਨ ਚਲਿਆ ਏ ! ਵਿਜਯ ਲਕਸ਼ਮੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਮੁਖਬੰਦ ! ਇਹ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਸੂਰ ਦੀ ਦਾਲ ! ਬਾਬੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮਸੌਦਾ ਕਿਸੇ ਪੰਸਾਰੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪੁੜੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੇ ਕੰਮ

ਵੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਪਕੌੜੇ ਤਲਣਾ ਸਮਝ ਰਖਿਆ ਏ। ਬੈਠੇ ਬਠਾਏ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਤਾਬ ਈ ਲਿਖ ਮਾਰੀ। ਹੂੰ !

[ਖੋਸਲਾ ਖਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਖੋਸਲਾ — (ਬੜੀ ਸੰਭਾਲ ਨਾਲ) ਲਉ ਜੀ ਦੇਖ ਲਉ, ਟਾਈਪ ਕੀਤੇ ਸਫ਼ੇ, ਪੂਰੇ ਪੌਣੇ ਦੋ ਸੌ ਨੇ। ਭਲਾ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਫ਼ੇ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ?

ਨਾਰਾਇਨ — (ਮਸੌਦੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਚਦੇ ਹੋਏ) ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਏ ਤਕਰੀਬਨ ਢਾਈ ਕੁ ਸੌ।

ਖੋਸਲਾ — ਕੀਮਤ ਕਿੰਨੀ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ.ਕਿਤਾਬ ਦੀ ?

ਨਾਰਾਇਨ — ਢਾਈ ਕੁ ਰਪਏ।

ਖੋਸਲਾ — ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਏ।

ਨਾਰਾਇਨ — ਬਹੁਤੀ ਰਖੋਗੇ ਤਾਂ ਵਿਕਣੀ ਨਹੀਂ।

ਖੋਸਲਾ — ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਏ ਕਿ ਸਫ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਣ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਸੈਂਕੜਾ ਮੁੱਲ ਰਖੀਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਏ ਤੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਵਿਜਯ ਲਕਸ਼ਮੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਮੁਖਬੰਦ। ਜੇ ਥੋੜੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਗੋਂ ਹਲਕੀ ਕਿਤਾਬ ਸਮਝਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ? ਟੀ. ਐਸ. ਈਲੀਅਟ ਦੀ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਪੰਦਰਾਂ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਏ, ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਏ ਸੱਤ ਰੁਪਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਚ. ਜੀ. ਵੈਲਜ਼ ਦੀ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਅੱਸੀ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਏ, ਉਸ ਦੀ ਕਮੀਤ ਏ ਬਾਈ ਰੁਪਏ। ਕੀਮਤ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਬਲਿਕ ਉਤੇ ਰੋਅਬ ਪੈਂਦਾ ਏ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਫ਼ਾਰਮ ਚੁਕ ਕੇ) ਲਉ ਫ਼ਾਰਮ ਭਰ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁਖਬੰਦ ਲਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਵੀ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਆਖ ਸਕਾਂਗਾ ਕਿ ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਏ । (ਹਿਸਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਾ ਕੇ) ਲਉ, ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਏ । ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਈ ਭਰ ਦਿਉ ।

ਖੋਸਲਾ — (ਫ਼ਾਰਮ ਰਖ ਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰੋ । ਫ਼ਾਰਮ ਏਥੇ ਈ ਛੱਡ ਦੇਵੋ, ਮੈਂ ਭਰ ਦੇਵਾਂਗਾ । ਰਤਾ ਸੋਚ ਕੇ ਭਰਾਂਗਾ... ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੇ ਈ ਹਿੱਸੇ ਖ਼ਰੀਦ ਲਵਾਂ । ਆਖ਼ਿਰ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ ਏ । ਜਦ ਇਹ ਫ਼ਿਲਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਗਰਦਨ ਉੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਆਖਾਂਗਾ, ਇਹ ਫ਼ਿਲਮ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਏ —

ਨਾਰਾਇਨ — ਜਿਸ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੋ !

ਖੋਸਲਾ — ਜ਼ਰੂਰ, ਜ਼ਰੂਰ । ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਰਤਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ । ਫ਼ਾਰਮ ਇਥੇ ਈ ਰਹਿਣ ਦਿਉ । ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰੋ । ਸਹਿਜ ਪੱਕੇ ਸੋ ਮੀਠਾ ਹੋ । ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ ਤੁਸੀਂ ਆਵੋਗੇ ਤਾਂ ਚੈੱਕ ਅਤੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫ਼ਾਰਮ ਤਿਆਰ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਨਾਰਾਇਨ — (ਫਿੱਕੀ ਹਾਸੀ ਨਾਲ) ਅੱਛਾ ਅੱਛਾ, ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ।

ਖੋਸਲਾ — (ਮਸੌਦੇ ਨੂੰ ਕਪੜੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ) ਲਉ ।

[ਨਾਰਾਇਨ ਮਸੌਦੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੜੀ ਗਰਮ ਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਮਿਸਟਰ ਖੋਸਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੂਹੇ ਤੀਕ ਛਡ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਤਮੀਨਾਨ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਬੂਹੇ ਵਲ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ

ਮੇਜ਼ ਉਤੇ ਪਏ ਫ਼ਾਰਮ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਫਾੜਦੇ ਹਨ ।
ਰੁਲਦੂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਖੋਸਲਾ — ਰੁਲਦੂ !

ਰੁਲਦੂ — ਜੀ ।

ਖੋਸਲਾ — ਪਾਣੀ ਤਿਆਰ ਏ ?

ਰੁਲਦੂ — ਜੀ ।

ਖੋਸਲਾ — ਚਲ, ਪਾਣੀ ਰਖ, ਮੈਂ ਨਹਾਣਾ ਏਂ ।

[ਰੁਲਦੂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਖੋਸਲਾ ਫ਼ਾਰਮ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜ ਤਰੋੜ ਕੇ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਰਦਾ